

ÍRÓK, SZÍNÉSZEK, BÖRTÖNÖK

MOZAIK BERTHA BULCSU KÖNYVÉBŐL

MAJOR OTTÓ

Ha valaki kételkednék benne, *Bertha Bulcsu* minap megjelent írók, színészek, börtönök című könyve is meggyőzheti arról, hogy a riport, az interjú is lehet reprezentatív műfaja az irodalomnak. (Oly, immár klasszikus hazai előzmények után mint például *Kosztolányi* és *Móricz Zsigmond* riportjai.) Másfelől igazat kell adnunk az *Új Idő Könyvek* sorában megjelent kötet előszóírója, *Hernádi Gyula* bevezetőjének is, hogy e reportsorozattal *Bertha Bulcsu remek, modern regényt teremtett*. Tegyük hozzá: tényregényt, melynek hősei olyan írók és színészek, kiket történelmi sorsfordulataink — így, vagy úgy — börtönbe juttattak.

Tizenkét művészportréről van szó, oly beszélgetésekről, melyekben egyetlen fölösleges mondatot sem találtam. Következzék a nevek felsorolása: *Csurka István* (internálva — ítélet nélkül — 1957 márciusában), *Darvas Iván* (ítélet: 3 év), *Eörsi István* (ítélet: 8 év), *Göncz Árpád* (ítélet: életfogytiglan), *Kárpáti Kamill* (ítélet: tíz év), *Kiss Dénes* (internálás), *Kunszabó Ferenc* (ítélet: 10 év), *Lakatos István* (ítélet: 1 év 10 hónap), *Mensáros László* (ítéletek: 1 év 1 hónap és 2 év 6 hónap), *Nagy Attila* (ítélet: 12 év), *Tóth Bálint* (ítélet: 6 év — 1951-ben), *Zsombok Tímár György* (ítélet: 1 év).

Néhány kiragadott részlet e jellemrajzokból, hely hiányában a névsor teljességének igénye nélkül:

CSURKA ISTVÁN: „Én lettem a nemzetőrség helyi parancsnoka... a főiskolán. Én írtam alá a nemzetőr-igazolványokat, én osztottam ki a fegyvereket, amiket egyébként nem használtunk. Így aztán rám hárult az a kötelesség is, hogy amikor láttuk az iszonyatos túlerőt november 4-5-én a diákszálló előtt a Stefánián, végtelen sorokban jöttek a szovjet tankok, eltüntessem a fegyvereket... A forradalom

gerincét adó ifjúság annyira át volt itatva a szocializmus eszméivel, hogy azt el se tudtuk képzelni, hogy polgári demokrácia lesz itt, vagy visszajönek a tőkésék... És ha valaki, akkor ez a felkelt ifjúság védte volna meg a szocializmust Budapesten”... „Én mindig egy kicsit borulátó vagyok — válaszolja Csurka a kérdező Bertha Bulcsunak 1989 decemberében. — Nem tudom, hogy nemzeti sorskérdéseinket ezen az úton megoldhatjuk-e? Hogy az esetleg piacvá váló társadalom nem rak e nagyobb terheket az eddig is agyonterhelt népre? Lesz-e több gyerek? Lesz-e több mosoly?... Talán még nem tartok ott, hogy a politikus teljesen eluralkodjék bennem...

DARVAS IVÁN: „Az én ügyem meglehetősen egyszerű volt... A 12 pont beolvadása a rádióban, mindenki hallotta. Az is köztudomású volt, hogy rabokat szabadítottunk ki... Rettenetes dolog lehet ártatlanul ülni. Nagyon sok kommunista volt, igazi kommunista, olyanok, mint *Angyal Pista* meg a *Szirmai Ottó*, akiket felhúztak a kommunisták. Ez szörnyű, ez borzasztó dolog volt, a saját elbarátaik akasztották föl őket.” Harminchárom évvel később, 1989 októberében, Darvas Iván így fogalmazza meg életérzését: „Százszázalékosan bizakodó vagyok. Bizakodó vagyok abban, hogy ez egy megfordíthatatlan folyamat. Boldogság és végtelen megkönnyebbülés tölt el...”

EÖRSI ISTVÁN: „Utólag azt mondom, hogy nekem csak hasznom volt a börtönből. Nagyon sokat szenvedtem, nem vagyok hálás azért, hogy lecsuktak, de egyébként az én értelmiség, szűk kapcsolataimmal csak irodalmi lettem volna, esszé-író és talán műfordító. Magyarország lakosságával a börtönben ismerkedtem meg. A származásomból fakadó előítéletek összeomlottak... Nagy esélyem nyílt arra, hogy szembenézzek magammal és megis-

merjem az embereket. Ugyanakkor igyekeztem megőrizni baloldali becsületemet is. Ez nem volt könnyű.”

GÖNCZ ÁRPÁD: „Az ember tudta, hogy Kelet-Európában az életfogytiglan 5-6 esztendeig szokott tartani. Tehát, ha egyszer életben marad, a többi már nem érdekes. Az ítélet után talán harmadnapra kerültünk mi át a Gyűjtő kislakozásába. Ott tudtuk meg, hogy *Nagy Imrét* kivégezték. Ez nagyon nehéz időszak volt... Majd három évig dolgoztam a Gyűjtő fordítóirodáján. Egyidőben protokollt fordítottunk, ami nyilván a Külügynek kellett. Meg rendszeresen daktiloszkoپیát, törvénytörvényszéki orvostant, egy jó darabig grafológiát, íráselemzést, kutyaidentifikációról szóló könyveket. Ez mulatságos volt, mert össze lehetett hasonlítani a német, angol és orosz felfogást. Az angol lényege, hogy szeresd a kutyád, legyen a barátod; a németé, hogy légy vele következetes, ha rosszul dolgozik büntesd, ha jól jutalmazd. Az orosz meg az, hogy vesztegesd meg... A börtönökben 95 százalékos arányban munkások ültek. A börtönökben a munkások és az értelmiségiek kitűnően megértették egymást. „Emelkedett politikai szellem uralkodott...”

MENSÁROS LÁSZLÓ: „Sorsdöntő eseménye életemnek, hogy *Obersovszky Gyuszival* kerültem össze Mária-nosztrán... Obersovszky egy fantasztikus ember volt, mi volt az én büntetésemhez képest az ő sorsa. Akit halálra ítélték, aztán kegyelem után életfogytiglant kapott... Sok erőt kaptam tőle, további dolgokhoz is, ahhoz, hogy amikor én kijöttem, aztán újra színész lettem, nem kötöttem kompromisszumokat...”

Felkavaró könyv. Letehetetlen. Erkölcsi sugárzása teszi azzá. Az élet, a földi szenvedés is lehet megtisztító erőt, nemcsak a költészet, a katarzist adó színpadi tragédia.